

Telli Məmmədli
ADU

İBTİDAI TƏHSİL PİLLƏSİNDƏ ŞAĞIRDLƏRİN İNGİLİS DİLİ ÜZRƏ TƏLİM NƏTİCƏLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ ÜSULLARI

Açar sözlər: ibtidai təhsil pilləsi, qiymətləndirmə, təlim nəticələri

Keywords: a primary school, assessment, learning outcomes

Ключевые слова: начальная ступень образования, оценивание, учебные результаты

“Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası” adlı sənəddə ölkəmizdə məktəbdaxili qiymətləndirməni həyata keçirmək üçün istiqamətlər müəyyən edilmişdir [1]. Müasir qiymətləndirmə sisteminin, onun tətbiq edilməsinin təlim prosesinin tərkib hissəsini təşkil etməsi və onun haqqında məlumat bazası olması, bütövlükdə təlimin strategiyasını müəyyən etməsi, dəqiq müəyyənləşdirilmiş standartlara və meyarlara əsaslanması, eləcə də həmin məsələlərin mərkəzində şagird şəxsiyyətinin dayanması qiymətləndirmənin fəlsəfi əsasını təşkil edir.

“Kurikulum” (2009) adlı elmi-metodik jurnalda “Qiymətləndirmə üsullarından istifadə qaydaları” mövzusunda məqalə çap etdirmiş N.Mehdiyeva yazır ki, “nəticəyönümlü kurikulumların hazırlanması və tətbiqi sahəsində ilk addımların atan ölkəmizdə standartların cəmiyyətin tələblərinə, şagirdlərin yaş səviyyəsinə və digər aspektlərə hansı səviyyədə uyğun olması haqqında yalnız şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin nəticələri əsasında fikir söyləmək olar” [2, s.16]. Qiymətləndirmənin nəticələri müəllimin fəaliyyəti, bu fəaliyyətin şagirdlərin tələbatına nə dərəcədə cavab verməsi, habelə kurikulumda, planlaşdırmada və dərsliklərdə müvafiq dəyişikliklərin aparılması zərurəti haqqında qərar qəbul etmək üçün etibarlı mənbə rolunu oynayır.

Eyni zamanda, qiymətləndirmə şagirdlər haqqında məlumat toplamağa, onların zəif və güclü tərəflərini müəyyən etməyə imkan verir ki, bu da müəllimə dərstdə istifadə edəcəyi təlim üsullarını standartlara və şagirdlərin səviyyəsinə uyğun müəyyənləşdirməyə kömək edir.

Orta ümumtəhsil məktəblərində fəal (interaktiv) təlimin təşkili və həyata keçirilməsinə dair müəllimlər üçün vəsait hazırlamış Z.Veysova göstərir ki, ənənəvi olaraq şagirdlərin nailiyyətlərinin qiymətləndirilmə obyektini kimi, əsasən onların əldə etdikləri bilik, bacarıq və vərdislər götürülür. Bunların qiymətləndirilməsi üçün istifadə olunan əsas formalar yoxlama yazı (və ya testlər) və şifahi cavablardır [4, s.32]. O vurğulayır ki, bilik, bacarıq və vərdislərlə yanaşı, şəxsi keyfiyyətlərin (məsələn, biliyə yiyələnmək həvəsi, sosial keyfiyyətlər, yaradıcılıq keyfiyyətləri, mənəvi keyfiyyətlər və s.) qiymətləndirilməsinin nəticələrinin də nəzərə alınması təlim prosesinin yekunları haqqında tam təsəvvür yaratmağa imkan verə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda xarici dilləri öyrənənlərin nailiyyətləri ənənəvi qiymətləndirmədən fərqli olaraq, tamamilə yeni metod və üsullardan (port-

folio, müsahibə, jurnal, layihə işi, qrup halında, qarşılıqlı, özünüqiymətləndirmə və s.) istifadə olunmaqla şagirdyönümlü istiqamətdə yoxlanılır və qiymətləndirilir. Bu radikal dəyişikliklər, yeni yeni forma və üsullar vasitəsi ilə şagirdlər tədris prosesinə daha yaxından cəlb olunurlar və onlar dilöyrənmə prosesinə daha yaxşı qiymət verə bilirlər. Digər tərəfdən, şagirdin biliyinə verilən qiymət həm də müəllimlərin və məktəbin fəaliyyətinə, valideynlərin təhsilə münasibətinə, məktəb rəhbərlərinin peşəkarlıq səviyyəsinə verilən qiymət kimi qəbul olunur.

Təhsil standartlarına əsasən aşağı sinif şagirdlərinin təlim nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin növləri aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir:

- qeyri-rəsmi qiymətləndirmə;
- rəsmi qiymətləndirmə;
- qrup halında (və ya qarşılıqlı) qiymətləndirmə;
- özünüqiymətləndirmə.

Qiymətləndirmənin məqsədi aşağıdakılardır:

- qiymətləndirmə prosedurunun müsbət təəssüratını təmin etmək və şagirdləri daha uğurlu təlim prosesinə motivləşdirmək (stimullaşdırmaq);
- aşağı sinif şagirdinin ingilis dilindən istifadə etmək bacarığının düzgünlüyünü və səviyyəsini müəyyən etmək (o, nəyi bilir?, nələri bilmək istəyir?, nə edə bilər?);
- ingilis dilinin öyrənilməsi prosesinə əlavə motivasiyaların tətbiqini təmin etmək.

İbtidai təhsil pilləsində şagirdlərin nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin funksiyaları bunlardır:

- öyrənilənlərin korrekte edilməsi və möhkəmləndirilməsi;
 - şagirdlərin dilöyrənmə prosesində qazandıqları bacaraq və vərdislərin xüsusiyyətlərinin təhlil edilməsi, onların gələcək (növbəti) fəaliyyətlərinin müəyyən edilməsi;
 - müəllim tərəfindən qiymətləndirmə üsullarının şərh edilməsi və lazımi dəyişikliklərin həyata keçirilməsi;
 - qiymətləndirmə meyarlarının izah edilməsi.
- Aşağı sinif şagirdlərinin ingilis dili üzrə nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin əhəmiyyəti aşağıda göstərilənlərlə şərtlənir:
- müəllimlər qiymətləndirmə prosesində istifadə etdikləri metodik üsulların səmərəliliyini bilmək istəyirlər, əldə edilmiş nəticələrin yaxşılaşdırılması üçün hansı işlərin yerinə yetirilməsinin vacibliyini müəyyən etməyə çalışırlar;
 - şagirdlər ingilis dilinin öyrənilməsi prosesində şəxsi inkişaflarını görmək istəyirlər;
 - şagirdlərin valideynləri uşaqlarının təlim nailiyyətləri barədə məlumatlı olmalarını istəyirlər;
 - məktəb rəhbərliyi aşağı sinif şagirdlərinin təlim nəticələri barədə məlumat almaq istəyirlər.

Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün xarici dil kurikulumunda (I-IV siniflər) (2007) qiymətləndirmə standartları müəyyənləşdirilmişdir [3]. Bu standartlar təhsilin keyfiyyətini qiymətləndirmək üçün əsas meyarları təyin edir, şagird nailiyyətlərinin və təhsil imkanlarının qarşılıqlı dəyərləndirilməsi

üçün istifadə olunan qiymətləndirmə üsulları və vasitələrinin keyfiyyətlərini təsvir edir, qiymətləndirmə prosesinin qanuniliyinə zəmanət verir.

Bütün növ qiymətləndirmələrin aparılmasında aşağıdakı prinsiplərə riayət olunur:

- məqsədəuyğunluq;
- nailiyyətlərin və təhsil imkanlarının qarşılıqlı dəyərləndirilməsi;
- qiymətləndirmədə şəffaflıq, ədalətlik, qarşılıqlı razılaşma və əməkdaşlıq;
- təlim fəaliyyətində qiymətləndirmə nəticələrinin inkişafetdirici rolunun təmin olunması.

Şagirdlərin ingilis dili üzrə bilik və bacarıqları haqqında məlumatların toplanması, yəni onların təlim nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi ibtidai təhsil pilləsində diaqnostik (ilkin səviyyənin müəyyənləşdirilməsi), formativ (irəliləmə və geriləmələrin izlənməsi) və summativ (kiçik və böyük) olmaqla üç formada həyata keçirilir. Nəzərə almaq lazımdır ki, qiymətləndirmənin biri digərinə xidmət edən və bir-birini tamamlayan hər üç növü öz mahiyyətinə uyğun olaraq şagirdlərin nailiyyətlərini standartlara əsasən müəyyənləşdirir.

İlkin səviyyənin qiymətləndirilməsi (diaqnostik qiymətləndirmə) şagirdin artıq nələri biliyini müəyyən edir və təlimin düzgün qurulmasında müəllimə köməklik göstərir. Təlim prosesində düzgün istiqamətləndirilmiş şagird öyrənilmiş materialın təkrarına vaxt itirmir, həmçinin onun üçün başa düşülməyən və ya tanış olmayan material qalmır. Digər tərəfdən, bizə belə gəlir ki, məktəbəqədər təhsildən məktəbə daxil olan bütün uşaqlarla müəllimlər tərəfindən tədris planını müəyyənləşdirmək və təlimi differensiallaşma əsasında qurmaq məqsədilə diaqnostik qiymətləndirmənin aparılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Diaqnostik qiymətləndirmə konkret bir mərhələdə, təhsilalanın nailiyyətlərinin səviyyəsini müəyyən etmək üçün aparılır. Diaqnostik qiymətləndirmə şəraitə görə təlim məqsədləri və strategiyalarında çevik dəyişikliklər aparılmasını təmin edir, şagirdlərin maraq dairəsi, dünyagörüşü haqqında məlumatlar almağa imkan yaradır. Burada bir məsələni qeyd etmək yerinə düşər ki, ilkin mərhələdə şagird düzgün qiymətləndirilməzsə onun sonrakı inkişaf istiqamətlərini optimal müəyyənləşdirmək qeyri-mümkün olar.

Formativ qiymətləndirmə təlim prosesinin hər hansı bir mərhələsi üçün müəyyən olunmuş nəticələr əsasında şagirdlərin bilik və bacarıqlarının formalaşma səviyyəsinin qiymətləndirilməsidir. Bu qiymətləndirmə tədris prosesinin düzgün istiqamətləndirilməsini və səmərəliliyini, şagirdlərin təlim sahəsində irəliləyişlərinin izlənilməsini təmin edir, onların təlim ehtiyaclarının öyrənilməsinə lazımi şərait yaradır.

Bu məsələ ilə bağlı 1989-cu ildə yaradılmış Böyük Britaniya Qiymətləndirmə İslahatının Qrup (Assessment Reform Group) üzvləri P.Blək və D.Uilyam göstərir ki, tədrisin ilk mərhələsində təlim keyfiyyətlərini müəyyənləşdirən və inkişaf etdirən beş əsas şərti nəzərə almaq lazımdır: - şagirdlərin nailiyyətləri barədə müəllimin rəyi; -şagirdlərin təlim fəaliyyətinə fəal cəlb olunması; -qiymətləndirilmə nəticələrinin tədris prosesində nəzərə alınması; -qiymətləndirmənin şagirdlərin motivasiya olunmasındakı rolu; -şagirdlərin öz fəaliyyətlərinə qiymət verə bilmək bacarığı (özünüqiymətləndirmə) [5].

P.X.Şakurov formativ qiymətləndirmənin əhəmiyyətindən danışarkən qeyd edir ki, formativ qiymətləndirmə təlim prosesində şagirdin fəaliyyətini izləmək məqsədi ilə müəllimin müntəzəm olaraq apardığı monitorinqlərdir. Belə qiymətləndirmə qeyri-formal xarakter daşıyır, məlumatların toplanmasına xidmət edir, öyrədici və inkişafetdirici xüsusiyyətlərə malikdir [6].

Yekun (summativ) qiymətləndirmənin nəticələri rəsmi xarakter daşdığı üçün onu formal qiymətləndirmə adlandırırlar. İlkin səviyyənin qiymətləndirilməsi kimi oxşar xüsusiyyətləri olan summativ qiymətləndirmə standart və standartlar qrupunda müəyyən olunmuş məqsədlərə şagirdlərin hansı səviyyədə nail olduqlarını müəyyən edir. Bu qiymətləndirmə növü mövzunun, bölmənin, yaxud da tədris ilinin sonunda eyni qaydada həyata keçirilir. Yekun qiymətləndirmənin ən mühüm cəhəti şagirdlərin mənimsədiklərini tətbiq etmə qabiliyyətinə nə dərəcədə malik olduqlarını aşkara çıxarmaqdır. Yekun qiymətləndirmə əldə olunan bilikləri tam əks etdirmir, lakin o, mənimsəmə səviyyəsinin etibarlı və adekvat göstəricisidir.

Yuxarıda deyilənlərə əlavə olaraq qeyd etməyi vacib hesab edirik ki, istər orta, istərsə də ali məktəblərdə təhsilalanların təlim nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi sahəsində dəyişikliklər təhsilin məzmununa nisbətən daha tez-tez baş verir. Ayırı-ayrı dövrlərdə şagirdlərin və tələbələrin bilik və bacarıqlarının daha dəqiq, obyektiv və humanist yollarla qiymətləndirilməsi üçün müxtəlif sistemlər təcridən keçirilmişdir. Bu gün hər bir ölkə öz üçün əlverişli olan, milli və beynəlxalq prinsiplərə uyğun gələn qiymətləndirmə sistemlərinin tətbiqinə geniş yer verir.

Ədəbiyyat

9. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Qiymətləndirmə Konsepsiyası. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 6 fevral 2009.
10. "Kurikulum" elmi-metodik jurnal. "Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya", 2009, №2(6).
11. Ümumtəhsil məktəblərinin I-IV sinifləri üçün fənn kurikulumları. Bakı, Təhsil, 2007, 39s.
12. Veysova Z. Fəal/interaktiv təlim: Müəllimlər üçün vəsait. UNICEF, Bakı, 2003, 150s.
13. Black P., William D. Assessment and Classroom Learning, Assessment in Education: Principles Policy and Practice, Vol.5(1), 2013, pp.5-75.
14. Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство / Сост. Р.Х.Шакуров, А.А.Буркитова, О.Н.Дудкина. Б., "Билим", 2012, 80с.

Summary

The ways of assessment of primary school students' achievement in learning English

The article deals with the problem of assessing students' learning achievement in English. It discusses the ways and forms of assessment for primary school students.

Резюме

Способы оценивания учебных результатов по английскому языку учениками начальной школы

Статья посвящена проблеме оценивания знаний учащихся начальной школы по английскому языку. Здесь рассматриваются способы и формы оценивания учебных результатов учеников младших классов.

*Rəyçi: ped.f.d., dos. Ə.Şirəliyev
ADU-nun Linqvodidaktika kafedrasının
07.12.2016-cı il tarixli iclasının
05 sayılı protokolundan çıxarış.*

Daxil olma tarixi: 28.12.2016